

РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

DEVELOPMENT OF LEARNER AUTONOMY IN THE PROCESS OF ENGLISH ACQUISITION

Дмітренко Н.Є.,

orcid.org/0000-0002-3556-0003

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов*

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Девіцька А.І.,

orcid.org/0000-0002-7575-5390

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики*

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

У статті розглядається феномен автономії студента у процесі вивчення іноземних мов, який посів ключове місце у сучасній педагогіці та методиці викладання. У публікації аналізуються як теоретичні засади автономії (філософські, психологічні та педагогічні), так і практичні підходи до її формування. Показано, що автономія ґрунтується на прийнятті студентами відповідальності за освітній процес, активному використанні іноземної мови у реальних ситуаціях, розвитку навичок саморефлексії та застосуванні ефективних навчальних стратегій. Особливу увагу приділено характеристикам автономного студента: здатність до критичного мислення, самостійного визначення цілей, вибору методів навчання та здійснення самооцінювання. Наголошується, що автономія не є вродженою якістю, вона формується поступово завдяки практиці, усвідомленості та сприятливому освітньому середовищу. Автори підкреслюють, що розвиток автономії у різних культурних контекстах може мати відмінності, адже традиційна освітня система іноді формує залежність від викладача. Стаття окреслює шляхи сприяння автономії у навчанні англійської мови: викладання навчальних стратегій (когнітивних, метакогнітивних, соціальних та афективних), використання кооперативного навчання, ведення щоденників і самозвітів, створення портфоліо та активне залучення студентів до прийняття рішень. Значна роль у цьому процесі належить викладачеві, який виступає фасилітатором, консультантом і партнером. Підкреслюється, що викладач не може «навчити автономії» безпосередньо, проте здатний створити умови, у яких вона розвиватиметься природно. У висновках зазначено, що автономія є не лише освітньою вимогою, а й важливою компетентністю сучасної особистості, яка забезпечує ефективне та тривале навчання. Вона дозволяє поєднати класне вивчення іноземної мови з реальними комунікативними ситуаціями, розвиває внутрішню мотивацію та навички самоорганізації. Таким чином, автономія постає як багатовимірне явище, яке вимагає зміни ролей як студентів, так і викладачів, а також упровадження нових педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток самостійності, відповідальності та активності студентів.

Ключові слова: автономія учня, вивчення англійської мови, навчальні стратегії, самостійне навчання, роль учителя, автономне навчання.

The article explores the phenomenon of learner autonomy in foreign language education, which has become a key concept in contemporary pedagogy and language teaching methodology. The paper analyzes the theoretical foundations of autonomy (philosophical, psychological, and pedagogical) as well as practical approaches to its implementation. It is emphasized that autonomy is based on students' acceptance of responsibility for the learning process, the active use of the target language in authentic communication, the development of self-reflection skills, and the application of effective learning strategies. Special attention is given to the characteristics of autonomous learners: critical thinking, the ability to set goals independently, to choose methods of learning, and to conduct self-assessment. Autonomy is not regarded as an innate quality but as a competence gradually developed through practice, awareness, and a supportive learning environment. The article highlights that the development of autonomy may vary across cultural contexts, since traditional education systems sometimes foster dependence on teachers. The study outlines practical ways to foster autonomy in English language learning: teaching cognitive, metacognitive, social, and affective learning strategies; using cooperative learning; keeping diaries and self-reports; creating learner portfolios; and actively involving students in decision-making processes. A significant role is assigned to the teacher, who functions as a facilitator, consultant, and partner. It is stressed that teachers cannot "teach autonomy" directly but can create favourable conditions in which it will naturally develop. The conclusion emphasizes that autonomy is not only an educational requirement but also an essential competence of a modern individual, ensuring effective and lifelong learning. It bridges classroom language learning with real-life communication, enhances intrinsic motivation, and strengthens self-organization skills. Thus, autonomy is presented as a multidimensional concept that requires redefined roles of both learners and teachers, along with innovative pedagogical strategies aimed at fostering responsibility, independence, and active engagement in the learning process.

Key words: learner autonomy, English learning, learning strategies, self-directed learning, teacher role, autonomous learning.

Постановка проблеми. Розглядаючи питання автономії у навчанні, насамперед, звертається увага те, наскільки студенти контролюють власний освітній процес, тобто, беруть на себе відповідальність за постановку цілей, визначення того, що вивчати, як це робити та навіть як оцінювати власний прогрес. Ідея автономії не обмежується лише самостійним навчанням – вона полягає у здатності керувати своїм навчанням як в аудиторії, так і поза її межами. У вивченні мов автономія означає не лише використання мови поза аудиторією, а й уміння робити це ефективно й самостійно. Ці два аспекти – автономне навчання й автономне використання мови – взаємопов'язані й мають доповнювати одне одного.

Ідея автономії студента не є новою – вона розглядалася під іншими назвами, як-от «гуманістичне викладання мови» чи «колаборативне навчання». Її відмінність полягає у фокусі на кожному студенті як індивідуальності з власними потребами та досвідом. Вона нагадує викладачам, що успіх у вивченні мови полягає не лише у виконанні програми, а й у включенні мови в особисту ідентичність студента.

Водночас автономія студента не є абсолютною. На неї впливають різні чинники: соціальна взаємодія та конкретний навчальний контекст. Студенти можуть бути настільки автономними, наскільки дозволяють їхні знання та навички, і рівень автономії може змінюватися залежно від ситуації. Концепція автономії має коріння як в освітніх, так і в психологічних теоріях. Вона підкреслює важливість активної участі студентів у навчанні та встановлення зв'язків між знаннями, здобутими у класі, та реальним життям.

Попри очевидні переваги, існують певні хибні уявлення про автономію. Це не те саме, що самонавчання, і не означає, що студенти мають працювати ізольовано. Навпаки, йдеться про надання студентам можливості керувати своїм навчанням, залишаючись частиною підтримувальної освітньої спільноти. Хоча автономія дедалі більше визнається важливою освітньою метою, її впровадження залишається викликом для викладачів. Вона потребує постійної підтримки й заохочення, щоб допомогти студентам стати незалежними та впевненими у власному навчальному шляху.

Метою статті є розкриття суті поняття «навчальна автономія», аналіз ролі студента і викладача у формуванні навчальної автономії і розробка стратегій розвитку навчальної автономії студентів у процесі вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Ідея автономії студента у вивченні іноземних мов отримала кон-

цептуальне оформлення у праці А. Холека [14], який стверджував, що філософське підґрунтя цього поняття полягає у визнанні відповідальності студента за власне навчання і саме студенти мають ухвалювати рішення щодо змісту, темпу та методів навчання, зважаючи на індивідуальні потреби й можливості. Психологічні аспекти автономії спираються на конструктивістські теорії навчання [12], згідно з якими кожна людина конструює власну систему знань і правил для осмислення досвіду. Навчання розглядається як процес пошуку сенсу, що починається із ситуацій, у яких студенти активно прагнуть зрозуміти нове. Відтак ефективність освіти залежить від залучення студента до створення власного навчального простору, а не лише від засвоєння й відтворення знань, запропонованих іншими.

Як зазначає Д. Літл [16], коли студенти мають змогу впливати на темп, послідовність, методи й зміст навчання, процес стає більш цілеспрямованим та ефективним як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Ф. Бенсон [2] додає, що ключовою ідеєю, яку автономія запозичує з конструктивізму, є те, що справжнє навчання завжди є активним. Автономія студента передбачає усвідомлене прийняття відповідальності: неможливо стати автономним, не маючи уявлення про мету, мотиви та способи власного навчання. У цьому сенсі автономія поєднує незалежність від зовнішнього контролю та соціальну взаємозалежність, оскільки процес навчання відбувається у взаємодії з іншими.

Дослідники пропонують кілька інтерпретацій автономії [1]: 1) навчання повністю самостійно; 2) природна здатність, пригнічена інституційною освітою; 3) набір навичок, які можна опанувати для самостійного навчання; 4) право визначати напрям власного навчання; 5) відповідальність за управління власним освітнім процесом. Усі ці визначення об'єднує ідея активної участі студента у навчанні та перенесення здобутих знань за межі аудиторії. Це робить навчання більш осмисленим, довготривалим і спрямованим на практичне використання мови.

В. Літлвуд [18] детально описує, як у процесі навчання іноземної мови формується автономія студента. Він виокремлює три взаємопов'язані види автономії, які мають розвивати викладачі:

1. *Автономія комунікатора.* Студенти повинні навчитися користуватися мовою самостійно, зокрема в реальних та непередбачуваних ситуаціях спілкування.

2. *Автономія студента.* Студенти мають брати відповідальність за власне навчання, засто-

совувати особистісно значущі та активні стратегії як в аудиторії, так і поза нею.

3. *Автономія особистості*. Важливим завданням є розвиток ширшої незалежності у повсякденному житті, що виходить за межі лише мовного навчання.

Для досягнення цих цілей викладачі повинні сприяти розвитку у студентів мотивації, упевненості у власних силах, необхідних знань та навичок. Це допоможе їм бути більш самостійними як у навчанні, так і в житті загалом.

У моделі В. Літлвуда [18] автономія розглядається як поєднання кількох складових: 1) стратегії комунікації та мовна креативність – формують незалежність студента як комунікатора; 2) навчальні стратегії та самостійна робота – демонструють автономію в ролі студента; 3) особисті контексти навчання та вираження власних смислів – відображають автономію особистості.

Отже, розвиток автономії у мовному навчанні відбувається через практичне використання мови, активне застосування навчальних стратегій, створення індивідуальних навчальних контекстів і постійне вираження власних ідей. Це робить студента більш самостійним і впевненим у навчанні та комунікації. Дослідження показують, що навчання англійської мови є значно ефективнішим тоді, коли студенти мають контроль над цілями та змістом навчального курсу [3; 8; 16; 24; 25]. Формування автономії можна здійснювати різними шляхами, які зазвичай об'єднують терміном «*learner training*» («навчання студента навчатись»). До них належать: підвищення усвідомленості, надання опори (*scaffolding*), навчання стратегіям, розширення соціальної взаємодії, розвиток рефлексії.

Будь-яка діяльність викладача визначається його особистим досвідом і переконаннями. Як зазначає П. Салмон [22], «ви є тим, що викладаєте». Це означає, що автономія вчителя розвивається у взаємодії з автономією його студентів. Викладання та навчання постають як взаємний діалогічний процес.

Д. Літл [16] пропонує три педагогічні принципи, які визначають автономію у мовному класі:

1. *Принцип надання студентам відповідальності*. Викладач має допомогти студентам усвідомити, що вони самі відповідають за власне навчання. Справжній діалог у класі означає спільний пошук рішень, де викладач навчається разом із студентами.

2. *Принцип рефлексії*. Автономне навчання неможливе без постійного аналізу та усвідомлення власного досвіду. Рефлексія починається як спільна діяльність викладача й студентів, але

поступово стає звичкою, яка допомагає контролювати процес навчання та розвивати внутрішню мотивацію. Як зазначають дослідники [11; 19; 26], запис думок і спостережень є ключовим інструментом для глибшої рефлексії.

3. *Принцип використання цільової мови*. Студенти повинні з перших етапів активно застосовувати іноземну мову для вираження власних ідей. Використання цільової мови у процесі діалогу та письмових завдань сприяє не лише засвоєнню мовних структур, а й розвитку автономії.

Отже, три принципи – відповідальність, рефлексія й активне використання мови – не є окремими елементами, а формують єдину педагогічну систему. У такій аудиторії викладання і навчання поєднуються, а мовне навчання стає невіддільним від реального використання мови.

У науковій літературі подано різні описи рис, притаманних автономним студентам. За П. Кенді [4], такі студенти: дисципліновані й методичні; логічні та аналітичні; схильні до рефлексії та самоусвідомлення; допитливі, відкриті й високомотивовані; гнучкі, здатні працювати у співпраці з іншими; наполегливі та відповідальні; креативні й готові до ризику; самодостатні, вміють шукати інформацію й критично мислити.

Л. Дікінсон [9] наголошує, що на відміну від багатьох студентів, які не завжди розуміють, чому і як відбувається навчання, автономні студенти здатні чітко визначати, що саме вони засвоїли. Вони можуть: формулювати власні навчальні цілі (разом із викладачем або самостійно), свідомо обирати та застосовувати відповідні стратегії, контролювати ефективність їхнього використання, здійснювати самооцінювання.

С. Коттералл [6] підкреслює важливість уміння оцінювати власний прогрес, адже це допомагає навчатися ефективніше. Подібною думки дотримуються й інші дослідники [7; 10; 14], які вважають, що автономні студенти самі визначають цілі, обирають методи, контролюють процес навчання та оцінюють його результати.

Важливо, що розвиток автономії залежить від культурного й освітнього контексту. У деяких культурах студенти звикли до традиційної моделі, де головна роль належить викладачу, і тому вони менш готові брати відповідальність [5]. Проте з часом, отримуючи досвід і впевненість, студенти здатні поступово формувати незалежність, самостійність і критичне мислення [8].

Ще однією передумовою розвитку автономії є «мовна обізнаність». Це означає розуміння того, як функціонує мовна система, і свідоме використання цього знання у навчанні. Завдяки підвищенню обізнаності студенти можуть: ста-

вити цілі, планувати та організовувати діяльність, обирати й застосовувати стратегії, контролювати прогрес, активно брати участь в освітньому процесі. Таким чином, автономні студенти – це ті, хто не лише має внутрішню мотивацію, а й володіє інструментами для свідомого й ефективного управління власним навчанням.

У наукових дослідженнях виокремлюють кілька ключових підходів, які допомагають формувати автономію студентів у процесі вивчення англійської мови.

1. *Викладання навчальних стратегій.* Р. Оксфорд [21] визначає навчальні стратегії як конкретні дії, що роблять навчання більш ефективним, швидким, приємним і самостійним. Стратегії є своєрідними інструментами, які допомагають студентам активно брати участь у навчанні та розвивати комунікативні здібності. Дослідження доводять, що свідоме використання стратегій напряду пов'язане з успішністю у вивченні мов [20]. Саме тому вчитель має не лише викладати мову, а й навчати студентів, «як навчатися». Особливу роль відіграють: 1) метакогнітивні стратегії – планування, моніторинг та оцінювання власного навчання; 2) соціальні стратегії – співпраця з іншими, уміння ставити запитання, розвиток емпатії; 3) афективні стратегії – контроль емоцій, мотивації та ставлення до навчання. Завдяки цим стратегіям студенти здобувають навички саморегуляції й самоконтролю, що є основою автономного навчання.

2. *Використання кооперативного навчання.* Кооперативне навчання спрямоване на співпрацю замість конкуренції, розвиток критичного мислення та комунікативної компетентності. За Д. Джонсоном [15], воно ґрунтується на п'яти принципах: позитивна взаємозалежність, особистісна відповідальність, міжособистісні навички, спільна робота у малих групах та групова рефлексія. Таке навчання створює «спільноту студентів», де кожен відчуває підтримку, а мова використовується як у навчальних, так і в соціальних цілях.

3. *Самозвіти.* А. Венден [23] пропонує використовувати самозвіти як спосіб підвищення усвідомленості. Існує два типи: інтроспективні (студенти описують, про що думають під час виконання завдання) і ретроспективні (студенти аналізують виконане завдання після його завершення). Обидва види допомагають зрозуміти власні стратегії навчання, їхні сильні та слабкі сторони.

4. *Щоденники та оціночні листи.* Щоденники й бланки для самооцінювання допомагають студентам планувати, відслідковувати й аналізувати своє навчання. Вони формують здатність до рефлексії

та сприяють усвідомленню того, що труднощі у навчанні найчастіше пов'язані не з відсутністю здібностей, а з браком ефективних стратегій.

5. *Портфоліо.* Створення портфоліо є дієвим інструментом для розвитку автономії. Воно дозволяє студентам: планувати й оцінювати власне навчання, брати відповідальність за прогрес, аналізувати власні досягнення, відображати досвід міжкультурної взаємодії. Європейське мовне портфоліо стимулює самооцінювання, постановку цілей та позитивно впливає на мотивацію [13; 17].

6. *Роль учителя.* Формування автономії значною мірою залежить від учителя, який виступає фасилітатором, консультантом, радником і партнером у навчанні. Викладач створює сприятливе середовище для самостійного навчання, допомагає визначати цілі, планувати роботу, обирати матеріали, мотивує та підтримує студентів, змінює традиційну модель «викладач–студент» на партнерську. Викладач не може «навчити» автономії напряду, але може створити умови для її розвитку.

Висновки. У статті було розглянуто поняття автономії студента у процесі вивчення англійської мови, окреслено риси автономних студентів та подано практичні шляхи її розвитку. Також проаналізовано ролі викладача й студента у формуванні автономії.

З'ясовано, що автономія особливо важлива саме у мовному навчанні, адже сучасні підходи – навчання, орієнтоване на студента, проектно-орієнтовані програми, індивідуалізоване навчання – значно змінили ролі викладача й студента. Відтепер студенти беруть на себе більше відповідальності, а автономія стає однією з ключових тем у мовній освіті.

Представлено, що навчальна автономія означає, що студенти мають право ухвалювати власні рішення й діяти незалежно під час навчання. Для цього викладачам варто: 1) Навчати стратегій навчання. Студенти повинні оволодіти ефективними способами планування, моніторингу та оцінювання власного прогресу. 2) Розвивати кооперативне навчання. Спільна робота у групах стимулює обмін ідеями, активність і мотивацію. 3) Використовувати портфоліо. Вони допомагають студентам бачити власний прогрес, брати відповідальність за результати та розвивати навички рефлексії.

Доведено, що викладачі відіграють стратегічну роль у формуванні автономного навчального середовища: вони допомагають студентам визначати цілі, підтримують їхню мотивацію, створюють умови для співпраці, заохочують до самооцінювання й самостійного вибору методів навчання.

Таким чином, автономія у вивченні іноземних мов не зводиться до певної методики, а є особистісною характеристикою студента, яка розкривається у відповідному освітньому середовищі. Викладач не може «дати» автономію напряду, але здатний створити умови, у яких вона поступово формується. Ідеальна робота в аудиторії із вивчення англійської мови, що сприяє розвитку

автономії, має бути гнучкою, природною і комунікативно спрямованою. Тут студенти активно беруть участь у прийнятті рішень, практикують мову у співпраці з іншими, а оцінювання інтегрується в сам процес навчання. У підсумку, автономія дозволяє студентам навчатися ефективніше, розвивати мотивацію, долати індивідуальні труднощі й пов'язувати класне навчання з реальним життям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Benson, P. and Voller, P. *Autonomy and independence in language learning*. New York: Longman. 1997.
2. Benson, P. *Teaching and researching autonomy in language learning*. London: Longman. 2001.
3. Betancor-Falcon, S. Toward a coherent critical theory of learner autonomy in language learning: Exploring its political implications in higher education and limitations in the literature. *Educational Philosophy and Theory*. 2023. 55(13). 1550-1561.
4. Candy, P. C. *Self-direction for lifelong learning*. California: Jossey-Bass. 1991.
5. Chan, V. Readiness for learner autonomy: What do our learners tell us? *Teaching in Higher Education*. 2001. 6(4). 505-519.
6. Cotterall, S. Readiness for autonomy: Investigating learner beliefs. *System*. 1995. 23(2). 195-206.
7. Dafizlar, Sulistiyo, U., & Kamil, D. Language Learning Strategies and Learner Autonomy: The Case of Indonesian Tertiary EFL Students. *LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network*. 2022. 15(1). 257–281. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/LEARN/article/view/256724>
8. Dam, L. *Learner autonomy: From theory to classroom practice*. Dublin: Authentik. 1995.
9. Dickinson, L. Talking shop: aspects of autonomous learning: An interview with Leslie Dickinson. *ELT Journal*. 1993. 47(4), 330-336.
10. Dmitrenko, N., Petrova, A., Podzygun, O., Nikolaeva, S. Strategies in autonomous learning of professionally oriented English communication. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2021. 9(3). 527-540. <https://doi.org/10.22190/JTESAP2103527D>
11. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Melnyk L., Hrebenova V., Mazur I. The Teacher's Role in the Context of Information Society. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. 22(6). 187–193. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.27>
12. Fener, A. B. and Newby, D. *Approaches to materials design in European textbooks: Implementing principles of authenticity, learner autonomy, cultural awareness*. European Centre for Modern Languages of the Council of Europe Publishing. 2000.
13. Göksu, A. and Genç, B. Fostering autonomy in language learning. In D. Gardner (Eds.), *The contribution of the European language portfolio to autonomy in reading skills*. (pp. 99-106). Zirve University: Gaziantep. 2011.
14. Holec, H. *Autonomy in foreign language learning*. Oxford: Pergamon Press. 1981.
15. Johnson, D. W. *Human relations and your career* (3rd.ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1991.
16. Little, D. *Learner autonomy: Definitions, issues and problems*. Dublin: Authentik. 1991.
17. Little, D. The Common European Framework and the European Language Portfolio: involving learners and their judgements in the assessment process. *Sage journals online*. 2005. 2-17.
18. Littlewood, W. Self-access work and curriculum ideologies. In P. Benson and P. Voller (Eds.), *Autonomy and independence in language learning*. (pp. 181-191). London: Longman. 1997.
19. Marsevani, M. Learners' perception and practices on autonomous language learning in EFL settings. *International Journal of Language and Literature*. 2021. 5(1). 54-65. <https://doi.org/10.23887/ijll.v5i1.32598>
20. O'Malley, J. M., & Chamot, A. V. *Learning strategies in second language acquisition*. London: Macmillan. 1990.
21. Oxford, R. *Language Learning Strategies: What every teacher should know*. Boston, MA: Heinle & Heinle. 1990.
22. Salmon, P. *Psychology in the classroom. Reconstructing teachers and learners*. London and New York: Cassell. 1995.
23. Wenden, A. *Learner strategies for learner autonomy*. Great Britain: Prentice Hall. 1998.
24. Yasmin, M., & Naseem, F. Collaborative learning and learner autonomy: Beliefs, practices and prospects in Pakistani engineering universities. *IEEE Access*. 2019. 7. 71493-71499.
25. Дмитренко, Н. Є. *Методична система автономного навчання професійно орієнтованого англomовного спілкування майбутніх учителів математики* [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2021. 43 с.
26. Дмитренко, Н. Є. Методичні засади автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування. *Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та Психологія*. 2021. 34. 41–47. <https://doi.org/10.32589/2412-9283.34.2021.236902>

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
 Дата публікації: 28.11.2025